

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آو ساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی

تأثیر حجاب بر سلامت معنوی زن و خانواده

مريم سلگي

عضو هیأت علمی دانشگاه الزهرا(س)

زهره السادات نبوی

دانشجوی دکتری معارف اسلامی

چکیده

حجاب به عنوان یک امر واجب در تکالیف دینی مسلمانان است و این امر در زنان نمود و جلوه و حدود بیشتری را شامل می‌شود از آن جا که فلسفه احکام دینی دربردارنده فواید متعددی است که با دقت و کنکاش در بسیاری از آنها به این مهم می‌توان دست یافت که سلامت انسان یکی از حکمت‌های نهفته در پس این احکام است. در این نوشتار تلاش شده است رابطه میان سلامت معنوی زن و مساله حجاب مورد بررسی قرار گیرد. از آنجا که حجاب عامل افزایش ارزش ابعاد زیبایی شناختانه در زنان می‌گردد و از همه مهمتر تامین کننده امنیت روانی او با محافظت از عواطف انسانی و پایبندی به اصول اخلاقی می‌باشد بررسی اثرات مهم این امر می‌تواند به عنوان دستاوردی در تحکیم بنیاد خانواده و ضمانت سلامت معنوی زن و به مثابه یک پدیده موثر در تامین سلامت خانواده با صفت پویایی و پیشتازی جلوه‌گر شود. این نوشتار به روش تحلیلی توصیفی به بررسی مساله مورد پرداخته شده است.

واژگان کلیدی

سلامت معنوی، حجاب، زن، خانواده

مقدمه

زنان بعنوان نیمی از جامعه بشری می‌توانند نقش تعیین کننده‌ایی در حفظ بهداشت و سلامت جامعه داشته باشند زیرا آنان علاوه بر بهره‌بندی از نصف جمعیت جامعه در نیمه دیگر که مردان باشند نیز نقش اساسی دارند و با عملکرد صحیح و توجه به نکات دینی و اخلاقی می‌توانند محور فضائل اخلاقی قرار گیرند و جامعه را بسوی کمال سوق دهند در این میان نقش حجاب در رسیدن به این هدف فوق العاده فراوان است و همین امر باعث شده است تا خداوند در قرآن کریم به نحو کامل و صریح و با بیان تمام جزئیات به امر حجاب و عفاف بعنوان مهمترین محور بهداشت و سلامت جامعه بپردازد.

لذا یکی از محکم‌ترین آیات قرآنی آیات حجاب است که در آن به صراحت بر تمام جزئیات پوشش اشاره شده است.

حجاب و پوشش تاثیرات شگرفی بر آرامش روح و روان انسان دارد، حجاب عامل ایجاد امنیت، سهولت در زندگی، افزودن بر احترام زن می‌شود که هر کدام از این موارد بر آرامش زن می‌افزاید. در خانواده نیز رعایت حجاب آثاری از جمله مستحکم شدن پیوند خانوادگی، تحکیم و حفظ بنیان خانواده و مایه تقویت علاقه مرد به همسر خود می‌باشد، با حجاب پیوند زناشویی زن محکم می‌شود و او احساس آرامش بیشتری در زندگی خواهد داشت که این آرامش فرد در خانواده متقابلاً در جامعه نیز تاثیر شگرفی خواهد گذاشت زیرا که زن بعنوان همسر و مادر نقش مهمی در خانواده خود دارد و سلامت و آرامش خانواده بر سلامت و آرامش روان زن بستگی دارد.

۱- تعریف سلامت معنوی

امروزه توجه به بعد معنوی سلامت در بسیاری از تعاریف ارائه شده برای سلامتی مدنظر قرار گرفته است و پیشنهادهایی برای گنجاندن سلامت معنوی به عنوان یکی از ابعاد سلامتی در تعریف سازمان بهداشت جهانی از سلامت ارائه شده است. پرداختن به مفهوم دقیق سلامت معنوی و تعریف آنچه که معنویت در این خصوص به آن دلالت می‌کند یعنی استحصال یک مفهوم دلالت شناسانه شاید اولین گام برای رسیدن به جامعه‌ای با افرادی از همه ابعاد سالم باشد و این مساله (ارایه تعریفی دقیق و جامع از سلامت معنوی) مهم‌ترین چالش پرداختن به این موضوع به شمار می‌رود.

یکی از ایرادات مطالعات مربوط به سلامت معنوی تا زمان حاضر ناتوانی آنها در تجزیه ابعاد مختلف معنویت بوده است. ماهیت پیچیده و در هم تنیده شده معنویت و دین نیز باعث سوء برداشت درباره تساوی این دو و در نتیجه سردرگمی شده است. (کارسون، ۱۹۸۹، ص ۱۷۵)

نویسندگان از زوایای مختلف به بحث سلامت معنوی پرداخته و تعارف گوناگونی از آن ارائه داده‌اند به طوری که می‌توان گفت هیچ اجماعی بر سر تعریف سلامت معنوی وجود ندارد.

هانگلیمان و همکارانش در یک مطالعه کیفی ویژگی‌های سلامت معنوی را شناسایی نموده‌اند. آنان در این مطالعه، سلامت معنوی را بعنوان «حسی از متصل بودن، هماهنگی بین خود و دیگران، طبیعت و وجود متعالی که از طریق یک فرآیند رشد پویا و منسجم دست یافتنی است و به یک شناخت هدف نهایی و معنای زندگی منجر می‌شود» می‌دانند. (هانگلیمان و دیگران، ۱۹۸۵، صص ۱۴۷-۱۵۷) فیشر سعی نمود تا دیرگاهی ترکیبی از سلامت معنوی ارائه دهد و بر این اساس تعاریف موجود را در شش دیدگاه دسته‌بندی کرد:

۱- حس رضایت در زندگی؛

۲- ارزش‌ها و باورهای اجتماع و خود؛

۳- کلیت در زندگی؛

۴- یک عامل در بهزیستی؛

۵- یک قدرت یا نیروی الهی کنترل و نظارت برتر؛

۶- تعامل معنوی؛ (فیشر، b، ۲۰۱۰، ص ۲۴)

در طی سال‌ها نیز تعاریف دیگری از سلامت معنوی ارائه شد؛ از نظر هاگز و همکاران سلامت معنوی حسی از ارتباط داشتن با دیگران، داشتن معنی و هدف در زندگی و داشتن اعتقاد و ارتباط با یک قدرت متعالی تعریف شد. (هاگز و دیگران، ۱۹۹۵، صص ۳۷۱-۸)

دیلی و همکارانش معتقد بودند که سلامت معنوی به عنوان فلسفه محوری زندگی و حاصل برآورده شدن نیاز به هدف، معنا، عشق و بخشش در نظر گرفته شده و «سلامت وجودی» به تلاش برای درک معنا و هدف در زندگی و «سلامت مذهبی» به رضایت حاصل از ارتباط با یک قدرت برتر یا خداوند اطلاق می‌گردد. (ریلی و دیگران، ۱۹۹۸، صص ۲۵۸-۲۶۴)

در جمع‌بندی کلی این مبحث، شاید بتوان تعریف هانگلمان و همکارانش (۱۹۸۵م) از سلامت معنوی را بعنوان تعریف غالب در نظر آورد. در عین حال، در یک تعریف جامع و مانع و در ترسیم مفهوم سلامت معنوی می‌توان گفت سلامت معنوی عبارت است از برخورداری از حس پذیرش، احساسات مثبت، اخلاق، و حس ارتباط متقابل با یک قدرت حاکم و برتر قدسی. دیگران و خود که طی یک فرآیند پویا و هماهنگ شناختی، عاطفی، کنشی و پیامدی شخصی حاصل می‌آید.

اما در تعریف سلامت معنوی از دیدگاه اسلام گفته‌اند: «انسانی که خود آگاهانه با تمام هستی ارتباط زنده و پویا و متکامل دارد، انسانی است از لحاظ روانی سالم. عالی‌ترین الگوی انسان‌های سالم، انبیای الهی هستند.» (احمدی، ۱۳۸۸، صص ۲۰۳)

با توجه به تعاریف فوق شاید بتوان سلامت معنوی را به صورت جامع‌تر و دقیق‌تر اینگونه بیان کرد که: سلامت روان عبارت است از وجود حالتی در روح و نفس آدمی که شخص با وجود آن، هیچ احساس کمبودی از نظر روحی و روانی و اجتماعی و ... نمی‌کند.

۲- حجاب و تأثیر آن بر سلامت معنوی زنان

بر همگان روشن است که حجاب و پوشش تأثیر زیادی بر سلامت روح و روان زن دارد. عفاف و پوشیدگی زن، همچون سد و حافظی است که در سایه آن امکان حفظ شخصیت انسانی او از آسیب‌های فردی و اجتماعی را فراهم می‌کند و از اینکه زن بازیچه دست شهوت پرستان قرار بگیرد و ارزشش به میزانی تنزل پیدا کند که تنها وسیله‌ای برای رفع شهوت‌ها در نظر آید جلوگیری می‌کند. اهمیت حجاب زن به این دلیل است که حجاب نه فقط حافظ اخلاق و تجسم عفت و حیا او در سطح جامعه است بلکه منجر به ارایه تعریفی صحیح از جایگاه انسانی زن می‌گردد.

حقیقت این است که بدبختی‌ها و سیه روزی‌های قدیم زن، غالباً معلول این جهت بود که انسان بودن او به فراموشی سپرده شده بود و بدبختی‌های جدید او از آن جهت است که عملاً یا سهواً، زن بودن او و موقعیت طبیعی و فطری‌اش، رسالتش، تقاضای غریزه‌اش و استعدادهای ویژه‌اش، به فراموشی سپرده شده است. (مطهری، ۱۳۷۹، ش، صص ۳۰)

بعد روان شناختی حجاب و تاثیرهای روانی آن بر زن از ابعاد بسیار مهم و قابل توجه موضوع حجاب می‌باشد. بی تردید حجاب و پوشیدگی نقش بسزایی در سلامت معنوی زن ایفا می‌کند.

در این نوشتار مرادها از حجاب، پوشش اسلامی زنان مسلمان است و مراد از پوشش اسلامی زن، بعنوان یکی از احکام وجوبی اسلام، این است که زن، هنگام معاشرت با مردان، بدن خود را بپوشاند و به جلوه‌گری و خودنمایی نپردازد که این امر به صراحت در آیه ۵۹ سوره احزاب آمده است. آنجا که خداوند متعال خطاب به پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: «یا ایها النبی قل الازواجکم و بناتکم و نساء المومنین یدین علیهن من جلا بیهن ذلک ادنی ان یعرفن فلا یؤذین»؛ این پیامبر، به زنان و دختران و به زنان مؤمنان بگو: «پوشش‌های خود را بر خود فروتر گیرند. این برای آنکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند نزدیک‌تر است.» (سوره احزاب/۵۹)

و در آیه دیگری می‌فرماید: «و اذا سالتموهن متاعا فسلوهن من وراء حجاب ذلکم اطهر لقلوبکم و قلوبهن»؛ و چون از زنان [پیامبر] چیزی خواستید از پشت پرده از آنان بخواهید، این برای دل‌های شما و دل‌های آنان پاکیزه‌تر است. (سوره احزاب/ آیه ۵۳)

از آیات فوق به صراحت روشن می‌شود که حجاب به جهت طهارت قلب و مصونیت از اذیت و آزار هوش پرستان که یکی از ابعاد سلامت معنوی زن محسوب می‌شود لازم و ضروری است.

و از آنجایی که سلامت معنوی از بزرگترین نعمت‌های الهی است که در زندگی انسان وجود دارد لذا در اینجا به برخی از آثار حجاب که بر سلامتی و آرامش معنوی و روانی زنان تاثیرگذار است اشاره می‌کنیم:

۱- امنیت

امنیت از نیازهای اساسی در جهت رشد و شکوفایی شخصیت انسان است که در صورت عدم تامین رشد شخصیت مختل می‌شود. زنان دلیل ویژگی‌های شخصیتی و موقعیت اجتماعی شدن، آسیب‌پذیری بیشتری دارند، بنابراین نیاز بیشتری بر امنیت دارند. براساس آیاتی که در بالا مورد اشاره واقع شد زنانی که در مکان‌های عمومی، ظاهر خود را به نمایش می‌گذارند و باعث تحریک مردان می‌شوند، باید منتظر آزار و اذیت اینگونه افراد باشند در تفسیر قمی پیرامون آیه ۵۹ سوره احزاب آمده است: زنان مسلمان به مسجد می‌رفتند و نماز جماعت را با پیامبر (ص) می‌خواندند.

هنگامی که ایشان برای خواندن نماز صبح و یا مغرب و عشا از خانه بیرون می‌رفتند جوان‌ها بر سر راهشان می‌نشستند و بر تعرض و آزار آنان می‌پرداختند. در این زمان این آیه نازل گردید و بر پوشش زنان بعنوان حفاظ در مقابل آزاد و اذیت دیگران تاکید ورزید. (قمی، ۱۴۱۱ ق، ص ۱۹۶)

۲- ارزشمند شدن زن

یکی دیگر از ثمرات حجاب برای زن، گرانبهارتر شدن او برای مرد و در نتیجه، به وجود آمدن عشق است که لذت بخش ترین عواطف انسانی است. ویل دورانت نیاز اصلی زن در زندگی زناشویی را مورد بحث و توجه مرد واقع شدن می‌داند و در این باره می‌نویسد: «زن وقتی زنده است که معشوق باشد و توجه به او مایه حیات اوست». (ویل دورانت، ۱۳۶۹ ش، صص ۳۴ و ۱۳۵)

حال پرسش مهمی که مطرح می‌شود این است که زن از چه راهی می‌تواند ارزش واقعی خود را حفظ کند؟ شهید مطهری می‌فرماید: «حریم نگه داشتن زن در میان خود و مرد یکی از وسایل مرموزی بوده است که زن برای حفظ مقام و موقع خود در برابر مرد از آن استفاده کرده است. اسلام زن را تشویق کرده است که از این وسیله استفاده کند. اسلام تاکید کرده است که زن هر اندازه متین‌تر، باوقا تر و عقیف‌تر حرکت کند و خود را در معرض نمایش برای مرد نگذارد، بر احترامش افزوده می‌شود». (مطهری، ۱۳۷۹، ص ۴۴۱)

۳- محافظت از عواطف انسانی زن با رعایت حجاب

متفاوت بودن میزان عواطف و احساسات از تفاوت‌های آشکار بین زن و مرد است. این عواطف نقش مهم و حیاتی در زندگی انسان دارد که این نقش از دو نظر اهمیت دارد اول اینکه من‌بعی مهم و عامل اصلی برای آرامش زندگی زناشویی است و دوم به علت مسولیت و نقش مادری است. اسلام با واجب کردن حجاب بهترین راه را برای حفظ و بقای عواطف و احساسات با ارزش و انسانی زن تعیین کرده است.

۴- حجاب و پایبندی به اصول اخلاقی انسانی

یکی از ضروری‌ترین نیازهای بشریت در رسیدن به سلامت روانی، اخلاق و پایبندی به اصول آن است. انسان زمانی می‌تواند به سلامت و آرامش معنوی برسد که در سایه ایمان و اخلاق زندگی کند. شرط اصلی پایبندی به اخلاق، پرهیز از سقوط در پرتگاه شهوات حیوانی است. پیامبر اسلام بزرگ‌ترین زمینه سقوط اخلاق را افتادن مردان و زنان در دام شهوت جنسی می‌داند. (نوری، ۱۹۸۷، ص ۱۵۹)

امام علی (ع) نیز در این باره می‌فرماید: «لولا النساء لعبد الله حقاً حقاً» اگر بی‌حجابی و بی‌بند و باری زنان نبود [آنقدر ایمان و اخلاق مردم خوب می‌شد که هیچ کس از خدا نافرمانی نمی‌کرد و] خداوند حقیقتاً مورد پرستش قرار می‌گرفت. (حرعاملی، ۱۴۰۹، ص ۳۵)

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت، حفظ اخلاق و ایمان در جوامع و برقراری صلح و صفا به حفظ حجاب و حریم زن و مرد بستگی زیادی دارد. ولتر درباره نقش زن در حفظ اخلاق می‌گوید: «وظیفه زنان تهذیب اخلاق مردان است». و نیز می‌گوید: «زن آفریده شده تا شیرازه سعادت و ارتقای موجودات پیوسته بماند». (زراوندی، بی تا، ص ۸۱)

آثار و فواید متعدد دیگری بر حجاب در تامین سلامت معنوی زنان مترتب است، لکن به جهت عدم گنجایش این نوشتار از پرداختن و تحلیل آنها معذوریم.

۳- نقش حجاب در سلامت معنوی خانواده

رسیدن به قله رفیع انسانیت و دست یافتن به اهداف والای انسانی چه به صورت فردی و چه به صورت اجتماعی در گرو مجهز بودن به وسایل و ابزار لازم از یک سو و رفع تمامی موانع و عوامل بازدارنده و گسستن زنجیره‌های اسارت از دیگر جانب است اینجاست که حجاب که عهده‌دار صیانت تعادل روانی جامعه بشری و تحکیم بنیاد و ضامن سلامت خانواده است معنی پیدا می‌کند و به عنوان یک وسیله دفاعی در برابر ناپاکی‌ها مفهوم واقعی خود را باز یافته و به مثابه یک پدیده موثر در تامین سلامت خانواده با صفت پویایی و پیشنازی جلوه گر می‌شود و خانواده را از منجلاب فروپاشی نجات می‌دهد.

اگر حجاب در جامعه‌ای کاملاً رعایت شود و روابط جنسی به محیط خانواده محدود گردد. گروه جوانان به ازدواج تمایل بیشتری پیدا می‌کنند و خانواده‌های تشکیل شده نیز ثبات بیشتری خواهند گرفت، با نتیجه در این میان بیشترین نفع عاید زنان خواهد شد زیرا از جهت و حمایت مالی مردان برخوردار خواهند بود. دکتر مکيه مزر در باره آثار مخرب آزادی روابط زن و مرد بر نظام خانواده می‌گوید: «یکی از آثار بی بند و باری این است که مردان از تشکیل خانواده خودداری می‌کنند؛ زیرا لذت‌های جنسی برای آنها همیشه فراهم است و به آسانی می‌توانند به آن برسند، بدون آنکه بخواهند خود را در قید و بند خانواده و مشکلات آن قرار بدهند.» (مزر، ۱۴۱۰ ق، ص ۳۵۴)

بی تردید نهاد خانواده تنها با پاسداری از حجاب اسلامی درخشش و بالندگی لازم را پیدا خواهد کرد. شهید مطهری در این باره می‌گوید:

«فلسفه پوشش و منع کامیابی جنسی از غیر همسر مشروع، از نظر اجتماع خانوادگی این است که همسر قانونی شخص، از لحاظ روانی، عامل خوشبخت کردن او به شمار برود؛ در حالی که در سیستم آزادی کامیابی، همسر قانونی از لحاظ روانی یک نفر رقیب و مزاحم و زندانبان به شمار می‌رود و در نتیجه کانون خانوادگی براساس دشمنی و نفرت پایه‌گذاری می‌شود.» (مطهری، ۱۳۷۹ ش، ص ۴۳۷)

اهمیت حجاب و پوشش در اسلام به این دلیل است که نظام خانواده از گسستگی حفظ شود و اعضای آن از خطرات و آسیب‌های روانی بی بند و باری مصون بمانند در حالی که آزادی زن در جلوه‌گری و نمایش زیبایی‌های زنانگی، آثار مخربی بر سلامت روانی خانواده و به ویژه خودش، دارد؛ زیرا مفهوم بی‌حجابی این است که زن مجاز باشد برای هر مردی، خودآرایی کند که ادامه این رفتار سبب خروج زن از خانه و آوارگی در کوچه و خیابان خواهد شد. این در حالی است که نشو و نما و نیروی فعال زن در خانه و خانواده است و تمام استعدادها و قدرت تاثیر فوق‌العاده‌ایی که زن می‌تواند در رشد و تعالی جامعه انسانی داشته باشد، در سایه خانه و خانواده شکوفا می‌شود. به گفته لمبروزو «برای زن نیکوترین دوره زندگانی، همان دوره‌ای است که همه نیروهای روحی و جسمی او صرف پرداختن به خانواده و جامعه می‌شود.» (لمبروزو، ۱۳۶۹ ش، ص ۹)

در حالی که آزاد شدن از قید خانه و خانواده، به معنای از دست دادن آرامش و امنیت روانی است. خانه را مسکن می‌گویند؛ زیرا محل سکونت و آرامش روحی برای انسان است. اگر زن این مکان امن و سکون و محل شکوفایی استعدادها و نیروهای درونیش را از دست بدهد، آرامش و سلامت روانی خود را نیز از دست خواهد داد. استرس‌ها و فشارهای روانی که امروز دامن گیر زنان غربی شده، به این دلیل است که بی بند و باری و داشتن روابط جنسی، سبب شده آنها از زندگی در خانه بیزار شوند، وظیفه مادری خود را فراموش کنند، به جای آن در قید و بند رقابت‌های زندگی مدرن امروزی بیافتند و تمام ارزش‌های معنوی را فدای آن کنند.

نتیجه گیری

بدون تردید، حجاب و پوشش، تاثیرات بسیار مثبتی بر سلامت معنوی زن دارد. عفاف و پوشیدگی برای زنان، همچون سد و حفاظی است که زن در سایه آن از هر ذلت و تحقیری در امان می‌ماند. دین اسلام با واجب کردن حجاب، نمی‌خواهد زن بازیچه دست شهوت پرستان شود و ارزش او به مثابه یک کالا کاهش یابد و تنها وسیله‌ای برای برطرف ساختن شهوت‌های بیمار دلان گردد. از طرفی حجاب سبب تحکیم روابط افراد خانواده و برقراری صمیمیت و همچنین موجب حفظ سلامتی خانواده و بالتبع اجتماع می‌گردد و آرامش روانی، در برابر هیجانات و التهابات بنیان کن ایجاد می‌کند، حجاب و نقش آن در استحکام پیوند خانوادگی از جمله اهداف متعالی اسلام است که بایستی در کانون خانواده به این امر توجه جدی مبذول گردد و زنان خود در مقام زن بودن نسبت به آن اهتمام داشته و در مقام مادری در آموزش آن نسبت به فرزندان دختر و پسر تلاش نمایند. این امر می‌تواند در سلامت معنوی زن و خانواده اثرات بسیار مهمی داشته باشد که شاید بتوان در مقایسه با سایر عوامل موثر در سلامت معنوی زن و خانواده هیچ جایگزینی نخواهد داشت.

منابع

- ۱- الحر العاملی، محمدبن الحسن، وسایل الشیعه، ج ۲۰، قم، انتشارات موسسه آل البیت، ۱۴۰۹.
- ۲- احمدی، علی اصغر، روانشناسی شخصیت از دیدگاه اسلامی، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، ۱۳۸۸ ش.
- ۳- رزاوندی، احمد، افکار جاویدان، تهران، انتشارات معراجی، بی تا.
- ۴- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، ج ۲، بیروت، انتشارات دارالسورور، ۱۴۱۱ هـ.ق.
- ۵- لمبروزو، جینا، روح زن، ترجمه حسام شهرئیس، تهران، انتشارات دانش، ۱۳۶۹ ش.
- ۶- مزدا، مکیه، مشکلات المرأة المعاصرة، مکه المکرمة، انتشارات دارالمجمع، ۱۴۱۰ هـ.ق.
- ۷- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱۹، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۷۹ هـ.ش.
- ۸- نوری، میرزاحسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، بیروت، انتشارات موسسه آل البیت لامیا، التراث، ۱۹۸۷.
- ۹- ویل دورانت، لذات فلسفه، ترجمه عباس زریاب، تهران، انتشارات سازمان انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹.

- 1- CarssonB.(1989). Spiritual Dimensionsof nursing practice. Philadelphia: W.B saunders.
- 2- Reily BB, PernaR, Tate DG. (1998). Typeof spiritual well – being among person with chronicillness: Their relation ship to rarious of auality of life. Arch phys med Renabil, 79(3): 258-264.
- 3- Hungelman, J, Kenkel – Rossie, Lessenl, syollenwerk L M. (1985). Spiritual well – being in older adults: harmonious interconnected ness. Journal of Religion Health 24: 147-53.
- 4- Hawkss R, Hull M, Thalman R L, Richins P M. (1995). Review of Spiritual health: definition, role, and intervention strategies in health promotion. American Journal of health promotion. 9.(5):371-8.

- 5- Fisher, john w. (2010 b). Spiritual health: TTS nature and Place in the school curriculum,
The sis.

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

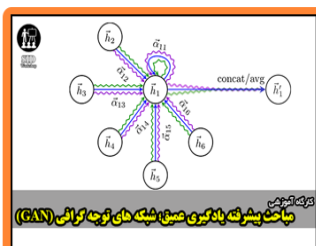

عضویت در
خبرنامه

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آوساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی